

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд на тема: „ Влиянието на симулационния уъркшоп в образованието върху ефективната дейност на учителя“
за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ на Ясмин Балум
в Област на висше образование Педагогически науки;
Професионално направление 1.2. Педагогика;
Научна специалност: Теория на възпитанието и дидактика
Научен ръководител: доц. д-р Веска Гювийска
Рецензент: проф. д.п.н. Добринка Тодорина

В условията на съвременните изисквания за перманентно търсене на условията, формите, методите и средствата за повишаване качеството на образованието, в центъра на решаването на този важен проблем е учителят. От позициите на своята професия той носи отговорността за повишаване ефективността както на дейността на неговите ученици, така и на собствената си дейност и постижения, които са в корелационна зависимост. Влиянието на симулационния уъркшоп в образованието по посока на осигуряването на по-високо качество и ефективност, определено е педагогическа иновация, която заслужава внимание. Симулационно базираните образователни технологии безспорно допринасят за усъвършенстване на образователната среда и повишена резултативност на педагогическия процес. В този смисъл **разработеният дисертационен труд от докторант Ясмин Балум е навременно явление.**

Представеният за рецензиране труд съдържа 175 стр. печатен текст и е структуриран във въведение, три глави, заключение, литература и 12 стр. приложения (3 на брой). Използваната литература е от 231 източника на английски, иврит и интернет-позиции. В основния текст авторката включва 12 таблици и 6 фигури.

А. Анализ на научните постижения на докторанта:

I. По избирането и формулирането на темата и параметрите на изследване в дисертационния труд:

1. Докторантката Ясмин Балум осъзнава ясно значимостта и актуалността на избирания за изследване проблем. Във въведението са посочени важните мотиви за насоченост към избраната тема, която е дисертабилна, предвид мястото ѝ в образователното пространство и непълнотите в досегашното ѝ изследване.
2. Формулировката на темата ясно и конкретно ориентира към спецификата на дисертационния труд.
3. Важно значение има и фактът, че се представя успешен опит на израелската образователна система, предвид разработването на симулационни програми, осъществени в сътрудничество между Министерството на образованието и културата на Израел и Института Мофет.
4. Заслужава внимание включеният в изследователската програма аспект за оценка на дейността от участниците в конструирания екип от учители, ученици, студенти, директори, родители, както и самооценката на учителите спрямо ефективността на реализираната симулационна програма, дейностите и съответните постижения.

II. По наличието, аргументирането и апробирането на научни идеи, концепции, парадигми:

1. В направения литературен обзор в първа глава става ясно, че докторантът познава редица авторови мнения относно изследваната тема. Обхванати са основни теоретични подходи в областта на психологията, педагогиката, социологията, педевтологията. Илюстрирани са редица изследователски търсения по изборения за изследване проблем. Анализирани са актуални образователни концепции. Включени са педагогически и методически иновации, с оглед повишаване качеството на образованието и подготовката на учителите за новото време, в което живеем.
2. Подчертава се основателно, че компетентностите на учителя имат изключително голямо значение за ефективността на действията на техните ученици. Акцентира се на условията за реализиране на образователната функция на учителя, на планирането и управлението на дейността на учениците, на ролята на проявяваната инициативност, с оглед повишаване на ефективността на образованието.
3. Обръща се внимание на подготовката на учителите, включително чрез включването на практическо обучение. Специално място се отделя на проведено проучване, в което се извеждат няколко основни положения: предоставяне на инструкции; оценка и обратна връзка спрямо учениците; осигуряване на подходящи условия в учебната среда, включително управление на класната стая; изграждане на личностни качества на учителя: грижа за възникване на положителни взаимоотношения, справедливост, ентузиазъм и насърчение за поемане на отговорност. Определя се, че наличието на тези качества при учителите допринасят за доброто им представяне в работата и осигуряването на постижения от учениците.
4. В рамките на представянето от докторантката на статута на учителската професия, се анализират основателно някои от важните професионални и личностни качества на учителя. Подчертава се голямото значение на теоретичните знания на учителя, но и необходимостта те да бъдат свързани с практически умения. Обръща се внимание на мениджърската роля на учителя и че той трябва да бъде експерт в образованието и професионалист с широки познания и способности да използва знанията си за усъвършенстване обучението на учениците.
5. Поставя се акцент върху професионалните знания на учителя относно способността му да определя учебните проблеми чрез познаване на тяхната симптоматика, способността да се реализира конкретна дейност, за да се подобри способността за учене на учениците.
6. Обръща се внимание и на утвърдените детерминанти като: необходимост от адаптация на учебното съдържание, съобразно възможностите на учениците, спецификата на учебната среда в училище, поставените срокове за образование.
7. Представя се и трудността на учителската професия, както и предизвикателствата, които трябва да се имат предвид – например трудното начало в кариерното израстване на учителите, оценяването на труда на учителите, моментите на превръщането на теоретичните знания в практически знания и опит.
8. Подчертава се необходимостта от оценка на инструментите, които се използват в образованието, с акцент на симулациите, които имат за цел да симулират реални сценарии и да помогнат при придобиването на знания. Стига се до основателния извод, че опитът в преподаването и симулационното обучение е от голямо значение за усъвършенстване на преподаването на учителите и оттам за подобряване на резултатите от обучението на учениците.

9. Докторантката се позовава на важните подходи в образованието: поведенчески, конструктивно-когнитивен и радикален конструктивизъм и на тази основа изяснява ученето на учениците като целенасочен и поетапен процес.
10. Представят се вижданията на учителите за преподаването на учителите и ученето на учениците, както и на взаимовръзката между тях.
11. Обръща се необходимото внимание на съществуващите програми за обучение на учителите с акцент върху връзката между теоретичната и практическата подготовка. Очертава се голямото значение на практическото обучение и на трудностите, които го съпровождат. Препоръчва се активизиране на груповата дискусия след завършване на периода на практическото обучение.
12. Прави впечатление представената особеност в системата на подготовка на учителите в Израел, че преди същинското упражняване на учителската професия се въвежда стажантски период от една година, с оглед усъвършенстване на практическия опит на бъдещите учители. Това е положително явление в образователната система на Израел.
13. Представява интерес представената констатация от изследване в Израел и някои западни страни, че съществува голяма разлика между знанията, които учителите получават в обучението и знанията, от които се нуждаят по време на работа. Това отново е заявка за по-голямо внимание към практическата подготовка на учителите.
14. Постигането на професионален успех се обвързва с използването на критична саморефлексия и рефлексивната дейност в група, както и с прилагането на симулационни методи, разчитане на провеждането на многократни опити, базирани на наличието на рискови ситуации.
15. Основателно е поставянето на въпроса за насърчаване на етичното поведение на учителите, тъй като те винаги са образец за поведение сред учениците, семействата и обществото. В тази връзка се провеждат изследвания за създаването на етичен кодекс, в който да се определи желаното поведение. По посока на подобряване на моралното поведение на учителите се провеждат семинари, на основата на конструирани модели и сценарии за взимане на решения. Разглеждат се и видовете етични дилеми и необходимостта от избиране на най-добрите от тях в името на грижата за учениците.
16. На вниманието на докторанта е и конструирането на етични правила и вземането на решения по целесъобразност. Изборът на етичното поведение е различен, поради разликата в културата, расата, пола и езика.
17. Изследват се и опитите, направени за преодоляване на образователната разлика между теоретичната и практическата част в програмите за обучение на учители, които са изправени пред голямо и непрекъснато предизвикателство да подготвят учители, които се отличават в професията си относно осигуряването на висококачествено образование.
18. Целесъобразно е направеното изследване за установяването на съответствие за успех между осигуряването на образователно съдържание и избора на подходящ метод на преподаване на това съдържание, което ще подобри ефективността на учителя в класната стая и ще увеличи вероятността той да остане в учителската професия.
19. Централно място в теоретичната част на дисертацията заема изследването на самоефективността на учителя. В разглеждания психологически контекст се има предвид връзката с аз-концепцията и самоуважението. Докторантката насочва вниманието си към усещането на учителите за собствените им компетенции и образователни постижения спрямо поведението в класната стая и резултатите на

учениците, както и относно вярванията на учениците за самоефективност, мотивация и постижения.

20. Докторантката е наясно, че източниците на убеждения за самоефективност на учителите не са достатъчно известни, но социалната когнитивна теория предоставя някои общи насоки относно възможните източници на усещане за ефективност на учителите. Именно в този контекст се предлагат четири източника: преживявания на майсторство, преживявания с намерение, словесно убеждаване и физиологична възбуда. Оценявайки убежденията на учителите за самоефективност, докторантката приема позицията, че най-мощните от тях са майсторските преживявания, които идват при учителите от действителните им преподавателски постижения с учениците. Съответно, убежденията за ефективност намаляват, ако учителят смята, че представянето му е неуспешно и това води до неуспех на бъдещите изпълнения.
21. Правилно се акцентира на твърдението, че самоефективността е мотивационна конструкция, която зависи от самовъзприемането на компетентността, а не от действителното ниво на компетентност – то може да бъде по-високо или по-ниско от външното оценяване на учителското умение.
22. Точно се определя, че вярата във възможностите на индивида е силна мотивация, адекватна на стремежа да се работи и да се вложат усилия в преследването на определени цели. Съобразно теорията за самоефективността се подчертава, че самоубежденията на учителите са свързани с техните действия и резултатите, които са постигнали.
23. Обръща се необходимото внимание и на колективната ефикасност, която се дефинира като вяра в способността на групата да постигне желани цели. Академичният неуспех може да доведе до намаляване на колективната ефикасност сред учителите и това намалява усилията и постоянството и води до по-ниска ефективност на учениците, а оттам и на понижена самоефективност на учителите. Подчертава се, че наличието на определени училищни практики е допринесло за повишаване на ефективността сред новоназначените учители и колкото по-голяма е възможността за сътрудничество с други възрастни, толкова повече са направените наблюдения за произтичащото чувство за ефективност.
24. Отделя се необходимото внимание и на училищния климат, тъй като училищните условия дават отражение върху самоефективността на учителите. Чрез интервюта с учители се установява, че елементите на климата и структурата на училището могат да възпрепятстват развитието на силни убеждения за самоефективност.
25. В дисертационния труд се представя и взаимовръзката между ръководството на директора на училището и самоефективността на учителите. Значение има вдъхването на здрав разум, защитата от разрушителни сили, задаване на модел за подходящо поведение и предоставяне на награди за постигането на добри резултати. Тогава учителите се чувстват склонни да оценят своята собствена компетентност.
26. Много важно място се отнежда на ролята на симулационния семинар, което е в пълна адекватност с темата на дисертационния труд. Симулацията се разглежда като ефективен образователен инструмент за ефективна дейност на учителя. На симулационното обучение се разчита за изграждането на умения за включване, слушане и съпричастност.
27. Представя се историята на симулационното обучение, дават се примери за използването му при обучението на медицински специалисти, но се очертава неговата роля при подготовката на учители и училищни ръководители.

28. Подчертава се, че симулационният метод в обучението е метод на преподаване, който позволява действително преживяване в рамките на оригинални сценарии, подходящи за ученици, и че този образователен метод съществува в много различни области като медицина, администрация, финансови науки, банково дело и застраховане. Докторантката пояснява, че методът на симулация е адаптиран към образователната среда, в която присъстват учениците. Използват се специални помещения, в които присъства технологията за запис и фотография, което дава възможност да се изследва групата.
29. Предвижда се заснемане на симулациите във видео и гледане на кадрите, направени непосредствено след симулацията. В началото на семинара се дава кратко обяснение на процеса, след което сценарият се представя на участниците и се избира доброволец, който да участва в процеса, както и други хора, които представят другите роли на героите в сценария. Прави се анализ на представения сценарий и се дава оценка, след което се представят необходимите предложения за подобряване или промяна на подхода за получаване на крайните резултати. В края на симулационната сесия се провеждат сесии за обратна връзка и общо резюме на семинара, така че всеки излиза със значима лична визия.
30. Докторантката е наясно, че симулационният метод се превръща в съвременна тенденция в редица области в Израел и по света. Днес в Израел има повече от 10 центъра, специализирани в областта на симулацията. Един от тези центрове се намира в образователния колеж „Дейвид Ялен“, където се провежда експерименталната работа на Балум, а тя самата е негов директор.
31. Основателно са отбелязани и някои недостатъци, произтичащи от разбирането на този метод, като повишена увереност и риск от грешки. Има опасност симулацията да се превърне в самоцел и да се отдели от професионалната практика, поради което трябва да се проведе предварителна подготовка за нейното използване.
32. Представя се значението на симулационния процес, като се акцентира на ролята му за точност, лекота на използване и осъществяване на връзка между целите на преподаването и учебния процес; осигуряване на „усещане за реално присъствие“, така че потребителите в някакъв смисъл „да преустановят недоверието“, да се ангажират със симулираната среда като реална, да изпитват лична отговорност за подобряване на практиката си; позволява изследване на ролите на учителя и формирането на групата и по този начин този метод достига до обобщаващи заключения; повишава увереността в способностите на обучаващите да общуват с учениците; позволява на учениците да изпробват нови неща. Подобренията в обучението се наблюдават като част от процеса на самооценка с течение на времето.
33. Правилна е констатацията на Балум, че симулацията зависи от съществуването на ефективен образователен подход, позволяващ сценариите да бъдат представени по начин, който позволява трансфер на обучение към реални практики.
34. Представя се и ролята на колективното разследване като един от най-важните компоненти на симулацията. Акцентира се на споделянето на чувства, размисъл и реконструкция чрез отговорите на участниците. По този начин се съдейства за провеждане на подходящо професионално обучение.
35. Пояснява се, че всяка симулирана конференция се записва на видеоклип, за да се използва в процеса на обратна връзка за извличане на наличната информация. Смята се, че образователните сесии са ефективни инструменти, тъй като позволяват да се увеличи взаимодействието и да се подобри ефективността на

учителите. Въпреки това сесиите, които съчетават образователно обучение и самоквалификация, дават възможност на учителите да направят необходимите промени, които да повишават самоефективността в преподаването. Повишава се способността им да взаимодействат с учениците, особено спрямо тези със специални образователни потребности.

36. Направена е съпоставка на симулацията с игрите и се подчертава, че това, което отличава симулацията от другите игри е, че тя не включва изрично състезание, участниците изпълняват конкретни роли, експериментират с процедури и виждат резултати, опитват нови процедури. Когато симулацията се сравнява с медитация, тя предоставя възможност за учене чрез опит.
37. Докторантката подчертава, че основното предимство на използването на симулационния метод е, че участващите ученици са активни в процеса, а не са пасивни наблюдатели и това ги мотивира да изразят собствените си възгледи за процеса, който стимулира мисленето, извличането на информация и повтарянето на процеса, когато е необходимо. Използването на този метод подкрепя упражняването на нови образователни роли, което развива самоефективност с течение на времето. Използването на този метод подкрепя упражняването на нови образователни роли, което развива самоефективност с течение на времето.
38. Докторантката представя категоризиране на ситуационните симулации въз основа на техните позиции, задачи, специализации и поддържащи техники. Те се разглеждат и като аспекти на работната среда и това, което присъства в личните взаимодействия, което ги прави особено приложими за обучение и оценка на учители. Направено е и описание на симулацията като сценарий, конфликтна ситуация или извънредна ситуация, а ученикът трябва да вземе определени решения по отношение на реагиране на ситуации и да разработи стратегии за коригиране на установените ситуации, както би трябвало да направи и в истинския живот.
39. Обръща се внимание и на регулирането на емоциите на учителите и проявата на професионална отговорност, тъй като те са добър пример за подражание на учениците.
40. Отделя се специално място на екипно базираните симулации. Предвижда се чрез етап на разследване да се осъществи процес на кооперативно обучение, в рамките на който участниците провеждат няколко задълбочени дискусии за разглеждания проблем, за да помислят как да намерят възможни решения, преди да стигнат до окончателното решение. На този етап играчите получават обратна връзка от своите връстници относно тяхното поведение и това е записано във видеоклип. Симулацията предоставя на учителите среда, в която да разберат какво трябва да направят в случай на критични етични инциденти и как трябва да се справят с тези обстоятелства.
41. Докторантката стига до целесъобразното обобщение, че основното за симулационния метод е симулацията да симулира характеристиките на поведението на „участниците в системата“ за цели като: умение за вземане на решения, инструкции, обучение, учене и обяснение, оценка, способност за справяне с различни възможни ситуации и сценарии, постигане на прогнози за възможно поведение и последици и усъвършенстване на бъдещите потребители в симулираната система.
42. Представят се и компютърните симулации в образованието. Определена е целта на компютърната симулация в обучението – да позволи на потребителите да прилагат идеи и теории, научени по време на курсовете за обучение и да ги превърне в сценарии, които симулират реалността в симулационната среда.

Пояснява се, че онлайн симулацията се фокусира върху обучението на ученици със специални нужди и при този метод се разчита на виртуални вериги, за да се подготви класът, докато се създават специфични решения за учителя относно структурата на урока, включително управление на класната стая и взаимодействие с учениците. Образователните материали се поддържат чрез връзките в Интернет. Определена е ролята на този метод за развитието на професионални умения у учители, което свързва теорията с образователните практики в действителност.

43. Докторантката отделя внимание и на ученето с двоен цикъл в образованието, поради установената му ефективност. То се извършва не само чрез опити, но и чрез мислене за „управление на променливите“. Превръща се в ефективен инструмент и по този начин се различава от едноцикловото образование чрез промяна на методите, като се работи за подобряване на ефективността относно постигане на специфичните образователни цели. Подчертава се обаче, че „ученето с двойна верига“ е трудно и изисква променящи се навици на мислене, предизвикателство и реструктуриране на установени предположения, за да се действа по-късно по нови и непознати начини. Установява се голямата промяна в програмите за обучение на учители в университетите и това е заложено в институциите за акредитация (Национален съвет за акредитация на учителското образование, 2010; Съвет за акредитация на подготовка на учители, 2013). Ученето чрез този метод позволява достъп до места, които в реалността не съществуват, средата от друга страна е безрискова и предоставя всеобхватни образователни възможности за участниците с голяма степен на контрол, качество и строгост.

III. По технологичния механизъм за провеждане на теоретико-експерименталното изследване и уменията за анализ:

1. Проведеното от докторант Ясмин Балум теоретико-емпирично проучване и използването на подходящи методи на изследване за неговото осъществяване, показва наличието на компетентности за планиране и провеждане на едно цялостно дисертационно изследване.
2. В теоретичната част на изследването докторантката представя важни теоретични постановки, научни идеи и концепции, без обаче да определя ясно своята собствената позиция. Запозната е много добре с теоретичните източници по изследвания проблем и възникналите промени през последните години.
3. Налице е сравнително пълно обхващане на проблематиката чрез очертана динамика на изследваната тема, но без достатъчно точно определяне на статута на педевтологията (науката за учителя и учителската професия).
4. Гарантирана е обективност на изследването чрез използването на авторитетни автори, предимно в областта на психологията и педагогиката.
5. Демонстрирано е умение за откриване на проблемите и осъществяване на логическа връзка между тях.
6. Методологията на изследването се описва подробно в отделна глава (втора). Осигурена е адекватност между теоретичното и емпиричното изследване. Във връзка с темата на проучването и нейната специфика, са определени и основните въпроси, на които по целесъобразност трябва да бъдат дадени отговори чрез емпиричното изследване: 1. Колко ефективен е методът на симулационния уъркшоп в образованието? 2. Как семинарът за симулация влияе върху

самоефективността на учителите? На тези въпроси докторантката дава убедителни отговори.

7. Определените методи на изследване са в съответствие със спецификата на изследователската програма. В това проучване е използван смесен метод на проучване, който представлява комбинация от количествено и качествено изследване. Осигурена е репрезентативност на извадката чрез участието на около 1567 изследвани лица, включително 814 арабски участници и 753 еврейски участници в анкетирането и 152 участници в експеримента. Представят се поотделно инструментариумите за количественото и за качествено изследване.
8. В рамките на инструментариума за количественото изследване се включва изследователски въпросник. Налице е демографска част, разработена за целите на проучването - получаване на основни данни: възраст, националност, семейно положение, образование и сфера на образование на участниците в симулационните семинари. Акцентира се върху въпроси, които описват избора на област на образование: професионална идентичност на учителя; ефективност на симулацията; провеждане на симулационни семинари, което включва видеозаснемане на участниците в семинара и участието на професионални актьори. Количественият анализ на данните от изследването е извършен с помощта на програмата SPSS-12 и са направени статистически значими анализи: факторен, корелационен, регресионен, вариационен, двупосочни ANOVA анализи, които се използват за откриване на разликата между араби и евреи, както и между учители и ученици. Проведени са отделни анализи за всички променливи на изследването.
9. Инструментът за качествено изследване е интервюто и по-точно нестандартизираното интервю, чрез което се събират данни за участниците в симулационните семинари. Използва се за изследване на възприятията на участниците, заедно с разглеждане на сложността на ролята и разбиране на връзките между различните аспекти, открити в симулационния семинар. Този подход се използва, за да се изследва значението на промяната и нейното въздействие върху участниците в симулационните семинари, като същевременно се признава важността на социалния и практическия контекст. Установява се въздействието на симулационния семинар върху самоефективността на участниците, като същевременно се очертават трудностите, срещани преди и по време на семинара. Докторантът е наясно, че всичко това се прави, за да се разбере значението, което всеки участник придава на своето място и роля в тази образователна среда.
10. Гарантира се обективност и реалност на резултатите – самият изследовател подчертава, че има известни ограничения, несигурност, предизвикателства, пропуски и трудности при провеждане на изследването.
11. Важно е да се има предвид, че едно от най-важните неща, които са помогнали на изследователя да се подготви за това изследване е, че тя е от арабски произход и арабският е нейният майчин език. Това ѝ позволява да се справи с половината от интервюираните хора, както и с другата половина от интервюираните, които говорят на иврит. Това дава положителен ефект върху тяхната готовност да участват в подготовката на това проучване и да се задълбочат в самото изследване. Освен това, тези факти имат положителен ефект върху взаимодействието, възникнало между изследователя и участниците по време на

интервютата. Този опит е първият по рода си и може да се говори за различни аспекти в симулационни семинари, глобални перспективи на учителите, участниците и лидерите на промяната.

12. Осъществен е и процес на проверка на валидността и надеждността на изследването, което е задължителен компонент при провеждане на експериментално изследване. Значим факт за прецизността на изследването е, че процесът на оценка на изследването се извършва чрез документиране на всички материали: лични списъци, изследователски въпросници, записи, стенограми от интервюта, писма и различни материали. Статистическите резултати са свързани и записани под формата на брошури и направени резервни копия на CD.
13. В трета глава се представят обстойно статистическите данни и е направен качествен анализ на получените резултати. Основната цел на това проучване е да опише как участниците в симулационния уъркшоп, които предоставят обратна връзка, оценяват неговия потенциален принос за изграждане на преподавателски и комуникационни умения. Резултатите от въпросниците и интервютата включват описателна информация относно индивидуалните и организационни характеристики, както и възприятията на участниците в семинара, реакциите към семинара и анализ на разликите във възприятието. Отворените въпроси включват предложения за сесия, видео интеграция, както и потенциални области за включване на видеоклипове в образователните семинари.
14. Описателният анализ на количествените данни показва ефективността на симулацията. Открит е голям ефект при всички изследвани елементи: обратна връзка, получена от ръководителя и от групата, видеозаснемане, участие на професионални актьори, управление на семинара, диалог и дискусия, емоционални и отразяващи чувства, междуличностна комуникация, преподаване на комуникативни умения, сценарий и работа на участника, ефективност и активно участие.
15. Получените резултати се представят таблично и графично, като в пълна адекватност се осъществява качественият анализ по посока на: ефективност на симулацията; ефективност на видеозаписа; управление на симулационния уъркшоп с участието на професионални актьори; оценяване на активното участие в семинара; равнище на емоционална, отразяваща и междуличностна комуникация; въздействие на сценария върху обучението и възприятията на участниците; връзката между сценария и професионалния свят; въздействието на сценария върху работата на участника; разлики между участниците от арабското и еврейското население.
16. В трета глава е направен анализ и на качествените данни за естеството на ефекта от симулацията върху изграждането на образователните възприятия на учителите, както и за начина, по който преподават в класната стая: възприятия за учене и преподаване; развитие на поведението в класната стая; възприятия за използваната технология, видеоклипове и сценарии; самоефективност на учителите.
17. Качественият анализ на резултатите е направен прецизно, с даване на конкретни примери за илюстрация, откриване на причинно-следствените връзки, правенето на ценни обобщения.

18. Представената дискусия относно получените резултати допълва качествения анализ и доказва още веднъж положителното влияние на симулационния уъркшоп в образованието върху ефективната дейност на учителя.
19. В заключението докторантката прави обобщения по посока на направеното теоретико-експериментално изследване и дава някои препоръки. Неправилно е обаче, в тази заключителна част да се представят отново теоретични постановки на някои автори. Положително е очертаването на перспектива в изследвания по темата. Става ясно, че докторантката оценява правилно своите собствени постижения и какво още може да се направи в рамките на изследваната проблематика. Поставя и някои въпроси, на които може да се даде отговор в бъдеще с цел повишаване качеството на образованието.

IV. По стила и езика на разработката:

1. За съжаление, поради езиковата бариера при чуждестранните докторанти, и при Ясмин Балум, научният стил на писане се нуждае от усъвършенстване. Езикът на разработката на места не е ясен, точен и граматически правилен. Има и допуснати грешки от техническо естество.
2. Използвани са достатъчен брой литературни източници: на английски, иврит и интернет-позиции.
3. Присъства коректна цитируемост, но собствената позиция на докторанта не е добре представена. Чувства се необходимост от проява на критически усет.
4. В експерименталната част на разработката има добро онагледяване на резултатите чрез таблично и графично представяне.

V. Приноси в дисертационния труд:

Докторантката извежда няколко приноса, които съответстват на осъществената теоретико-експериментална дейност, но биха могли да се формулират по-прецизно.

Тяхното съществуване е подплатено според мен с важни основания, които проличават в дисертационния труд: осигуряване на предпоставеност и съответствие на проведеното теоретико-експериментално изследване с важни научни постулати като: утвърждаване на методологическото положение за тясната връзка между теория и практика (в случая теоретичната и практическата подготовка на учителите); очертаване на важното дидактическо изискване за адекватност между образователното съдържание и начина на преподаване на това съдържание; търсене и установяване на съответствие за успех чрез разработването и прилагането на педагогическа иновация (в случая симулационното обучение).

Според мен приносите имат теоретичен и приложен характер:

1. Обогащане на историята, теорията и практиката на симулационното обучение, неговата същност и роля като ефективен инструмент за повишаване качеството на образованието и предварителната подготовка на учителите за упражняване на учителската професия, разкриване на трудностите, недостатъците в използването му и рискът от допускането на грешки в неговото приложение.

2. Разработване на вариант на модел за симулационен уъркшоп с наличието на указания за работа, обратна връзка, сценарии, използването на компютърни симулации, участие на актьори, видеозаписи относно подготовката на учителите за разгръщане на тяхното усещане за самоефективност спрямо компетентностите, които притежават за постигане на ефективна дейност в училище.
3. Обогаляване на теорията за самоефективност на учителя в психологически аспект – като мотивационна конструкция, която зависи от самовъзприемането и самооценката на учителя за качеството и ефективността на собствената му дейност, включително в условията на колективна ефикасност, подходящ училищен климат и ръководство на директора на училището.
4. Разкриване и доказване чрез експериментално изследване и апробиране в практиката на значението на симулациите за подобряване качеството на обучението чрез осъществяване на по-добър трансфер на знанията, ползотворно взаимодействие между учителя и учениците, повишаване на тяхната активност, особено на учениците със специални образователни потребности, стимулиране на мисленето им, изграждане на умения за взимане на решение, за изразяване на собствена позиция, за приемане на нови образователни роли, за регулиране емоциите на учителите и на учениците, за развитието на професионални умения у учителите.
5. Насърчаване на етичното поведение на учителите чрез конструирането на етични правила и предложение за създаване на етичен кодекс, с акцент върху избора на етично поведение, справяне с конфликтни ситуации, в зависимост от детерминантите раса, пол, език, култура.
6. Включване на идеите за двоен цикъл в образованието в програмите за подготовка на учителите в университетите, като това се залага в съответните институции за акредитация на учителското образование (Национален съвет за акредитация на учителското образование; Съвет за акредитация на подготовката на учители).
7. Даване на предложение по целесъобразност за въвеждане на стажантски период от 1 година, с оглед усъвършенстване на така необходимата практическа подготовка на учителите.

Авторефератът е в съответствие с текста в дисертационния труд. Допуснати са някои логически и технически грешки. В него са формулирани обективно приносите в дисертационния труд, според автора, както и публикациите по темата на дисертацията. Посочените 4 самостоятелни публикации на автора по темата са достатъчни на брой за изследвания от този род. Представени са допълнително и копия от публикациите на автора, макар и в съкратен вариант.

Б. Препоръки и бележки към докторанта:

1. Главите в дисертационния труд са озаглавени много общо – литературен обзор, методология, качествен анализ на резултатите. Необходимо е да се озаглавят в съдържателен аспект, за да стане ясно каква е спецификата на изследването.

2. Постановката на изследването не е представена ясно. В автореферата е дадена много общо. Необходима е точна формулировка на обект, предмет, цел, задачи, хипотеза на изследването, а по възможност и на етапите на изследването.

3. Не е добре при направения качествен анализ и в заключението на труда да се цитират авторски постановки. Те трябва да се използват в теоретичната част на труда. Целесъобразно е докторантът да изразява собственото си мнение, да обобщава и прави изводи.

4. Правилно е използваните интернет позиции в литературата да се дадат на края на описанието на литературните източници.

5. Ако има възможност, в бъдещата си изследователска дейност, докторантката да проучи и българския опит по педевтологията относно статута на учителската професия, подготовката на учители, функции на учителя, професионални и личностни качества на учителя в българската научна школа.

Въпрос към докторанта:

Предвижда ли Ясмин Балум да разработи вариант на собствена авторска програма за подготовка на учители, с преодоляване на допусканията в дадения момент слабости? Какви компоненти ще включва тя?

В. Заключение:

Представеният дисертационен труд, разработен от израелската докторантка (с арабски произход) Ясмин Балум, отговаря на основните изисквания, които се предявяват към разработки за придобиването на образователната и научна степен „доктор”. Има някои допуснати несъответствия и грешки, но съзнавам трудностите, пред които е била изправена в качеството си на чуждестранен докторант.

Докторантът демонстрира компетентности за откриване на дисертабилен проблем и неговото разработване чрез богато теоретико-емпирично изследване, адекватен инструментариум, обективен количествен и качествен анализ на резултатите.

На основата на очертаните достойнства и приноси на труда, **давам положителна оценка на работата на Ясмин Балум и предлагам да ѝ бъде присъдена образователната и научна степен „доктор” в Област на висше образование Педагогически науки; Професионално направление 1.2. Педагогика; Научна специалност „Теория на възпитанието и дидактика”.**

02.06.2021г.

Благоевград

Рецензент: проф. д.п.н. Добринка Тодорина

Подпис: